

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3078>

ArticleHistory:

Received

16/10/2020

Accept

29/11/2021

Available

online

30/11/2021

DEMOCRATIC REPUBLIC OF THE CONGO IN TERMS OF ARMED CONFLICT LAW

SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU AÇISINDAN DEMOKRATİK KONGO CUMHURİYETİ

Canan SAĞIROĞLU¹

Abstract

Democratic Republic of Congo (DRC), one of the African countries with rich underground resources, gained its independence from Belgium on June 30, 1960, as a result of its struggle against colonial rule. The DRC, which spent a significant part of its history under colonization, witnessed power struggles with very serious humanitarian consequences after independence. The country's first president, Joseph Kasavubu (1960-1965), was overthrown in 1965 as a result of the coup carried out by General Staff Joseph-Desire Mobutu, citing internal turmoil and instability. Although the conflicts relatively stopped in the country where the coup took place during the Mobutu period (1965-1997), the seeds of the conflicts that took place in the 90s were sown with the practices carried out in this period. Conflicts have ceased to be civil wars and have reached the level of international conflict. Especially between 1996-1997 and 1998-2003, it is seen that there were intense conflicts. Ituri, which was defined as the bloodiest region of the DRC at the aforementioned dates, has been a place where massacres took place at high levels during the conflicts. In the study, the process of internationalization of conflicts and human rights violations will be discussed within the framework of international law.

Keywords: Democratic Republic of the Congo, Armed Conflict, International Law.

Özet

Afrika'nın zengin yeraltı kaynaklarına sahip ülkelerinden biri olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC), sömürge yönetimine karşı verdiği mücadele sonunda 30 Haziran 1960'da Belçika'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Tarihinin önemli bir bölümünü sömürge altında geçiren DKC, bağımsızlık sonrasında çok ciddi insani sonuçları olan iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Ülkenin ilk devlet başkanı Joseph Kasavubu (1960-1965) 1965'te Genelkurmay Joseph-Desire Mobutu'nun iç karışıklık ve istikrarsızlığı gerekçe göstererek yaptığı darbe sonucu devrilmiştir. Mobutu döneminde (1965-1997) darbenin gerçekleştiği ülkede göreceli olarak çatışmalar durmuş olsa da, bu dönemde yapılan uygulamalarla 90'lı yıllarda meydana gelen çatışmaların tohumları atılmıştır. Çatışmalar, iç savaş olmaktan çıkmış ve uluslararası çatışma boyutuna varmıştır. Özellikle 1996-1997 ve 1998-2003 yılları arasında çatışmaların yoğun yaşandığı görülmektedir. Bahsi geçen tarihlerde özellikle DKC'nin en kanlı bölgesi olarak tanımlanan İturi, çatışmalarda yüksek boyutlarda katliamların yaşandığı bir yer olmuştur. Çalışmada çatışmaların uluslararasılaşması süreci ve yaşanan insan hakları ihlalleri uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Silahlı Çatışma Hukuku, Uluslararası Hukuk

¹ Dr., Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, csagioglu@adiyaman.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2737-7230

GİRİŞ

Sahip olduğu yeraltı zenginliklerinin yanı sıra, köklü bir siyasi yapıya sahip olmaması Afrika kıtasını, keşfedilmesinden sonraki tarihinde birçok zorluk ve mücadelenin merkezi haline getirmiştir. İlk keşfedildiği zamanlarda Batı'nın köle ihtiyacının karşılandığı bu topraklar, yeraltı zenginlikleri keşfedildikçe de üzerinde paylaşım hesapları yapılan bir yer olmuştur. Batının doyumsuzluğunu gidermeye çalışırken birçok hak ihlaliyle karşı karşıya kalınmış olan yerlerden biri, günümüzdeki adıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. 1908 yılında resmen Belçika Sömürgesi haline gelen Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkenin ilk devlet başkanı Joseph Kasavubu (1960-1965), 1965'te Genelkurmay Joseph-Desire Mobutu'nun iç karışıklık ve istikrarsızlığı gerekçe göstererek yaptığı darbe sonucu devrilmiştir. Mobutu yönetimi 1997'ye kadar devam etmiştir. Bu dönemde DKC'nin adı değişmiş ve Zaire olmuştur. Mobutu yönetiminin değişmesi, DKC'nin doğu komşuları olan Uganda ve Ruanda'nın müdahalesiyle gerçekleşmiş ve 1997'de Mobutu'nun yerine Luarent Kabila yönetime gelmiştir. Burada komşu ülkelerin siyasi, etnik ve ekonomik çıkarlarının kesiştiğini belirtmek gerekir. Ancak Kabila yönetimi komşu ülkelerin taleplerine cevap verememiş, Ruanda ve Uganda devletlerine karşı silahlı mücadele yürüten silahlı gruplar, DKC 'deki siyasal boşluktan yararlanarak bu ülkelere saldırılar gerçekleştirmiştir. Bölgedeki iç çatışma ortamının doğmasına neden olan sebeplerin başında bu saldırılar vardır. Çatışmalar uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalardan, uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalara uzanan ve yıllar boyu devam eden bir hal almıştır. Taraflar; silahlı gruplar-devlet ve devlet-devlet arasında olsa da bu tarafların eylemleri ve yaklaşımları sorunun derinleşmesine neden olmaktadır.

Çalışmada DKC'nin Belçika'dan bağımsızlığını kazandığı dönem değil, özellikle Mobutu yönetiminin devrildiği ve iki döneme ayrılabilen silahlı çatışmalar dönemi incelenecektir. 1996-1997, 1998-2003 yılları arasındaki süreç, yoğun insan hakları ihlalleri ve savaş suçlarının işlendiği dönemdir. Ülkenin özellikle kuzeyindeki İturi bölgesinde meydana gelen silahlı çatışmalar birçok insanın yerinden edilmesine, mülteci olmasına neden olmuştur. Silahlı çatışmalar sadece bir devletin sınırları içinde devam eden silahlı çatışma olmaktan çıkmıştır. Sürecin, taraflarının artmasının bölgesel sonuçları ve insani trajedileri ile birlikte uluslararası toplum ve uluslararası insancıl hukuk açısından dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar Açısından Demokratik Kongo Cumhuriyeti

Bir silahlı çatışmanın uluslararasılaşması için 3. devletler tarafından herhangi bir yardım yapılması ve bu devletlere savaşan statüsünün tanınması gerekmektedir. Bu noktada DKC'deki durum uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalara örnek teşkil etmektedir. Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri uyarınca, Ituri'de olmak üzere DKC'de sürmekte olan savaş, birçok iç çatışma ile kesişen uluslararası silahlı bir çatışmadır (Human Rights Watch, 2003: 48). Bu nedenle silahlı çatışmalar hukuku bağlamında hem uluslararası nitelikte olmayan iç çatışma kurallarını belirleyen Ortak 3. Madde, Roma Statüsü Ek Protokol II hem de uluslararası nitelikteki çatışmalara dâhil olan taraflar için Ek Protokol I dikkate alınacaktır.

1996'da, komşu ülkelerin müdahil olduğu birinci iç savaş çıkmıştır. İç savaş sonucunda Mayıs 1997'de, Laurent Kabila'nın güçleri Mobutu'yu Ruanda ve Uganda ordularının güçlü desteği ile devirmiştir. Bir buçuk yıl sonra, Rassemble Congolais pour la Démocratie (RCD), Ruanda, Uganda ve Burundi ordularının desteğiyle bu sefer Kabila'nın rejiminin yerini almak üzere bir savaş başlatmıştır. Bu "ikinci" savaş çok sürmeden bir çıkmaza girmiştir. Kabila, Angola, Zimbabve, Çad ve Namibya'dan destek alırken, Uganda ve Ruanda farklı ekonomik çıkarlar karşısında büyümüş ve farklı isyancı grupları desteklemiştir. Sonuç olarak, ülke kabaca üç kısma bölünmüş, Ugandalılar tarafından desteklenen Front de Libération du Congo (FLC), DKC'nin kuzeyini işgal ederken, Ruanda, Ruandalılar tarafından desteklenerek, doğu kesimi kontrol altına almış ve hükümet güçleri batı ve güney kısımlarını kontrol etmiştir (Dijkzuel ve Lynch, 2006: 4).

1998'de DKC 'de başlayan ikinci savaş, Kongo hükümeti ile çeşitli isyancı gruplar arasındaki iç çatışmaların karmaşık bir karışımıdır ve devletlerarası silahlı çatışmalar, zaman zaman, Kongo topraklarında 6 devletin müdahil olduğu bir hal almıştır (Jacques, 2012: 142).

Uluslararası İnsancıl Hukuk ve DKC

İnsancıl hukuk genelde savaş hukuku veya silahlı çatışmalar hukuku ile eş anlamda kullanılmaktadır fakat kapsam olarak bu iki kavramdan farklıdır. Savaş hukuku ve silahlı çatışmalar hukuku savaşın tarafı olan devletler ve tarafı olmayan devletler arasındaki hukuk ilişkilerini düzenlerken, insancıl hukuk savaş veya çatışma sırasında savaş mağdurlarının, sivillerin, hasta ve yaralıların ve savaş esirlerinin, çevre ve kültürel mirasın korunması ve savaştan kaynaklanan zararları en aza indirmeye yönelik kuralları düzenlemektedir (Özsoy, 1997-1998: 116-118).

Uluslararası insancıl hukuk açısından silahlı çatışmaların katı bir şekilde tanımlanmasının çağdaş çatışmaların gerçeğini yansıtmadığı, bu yüzden de sivillerin korunması konusunda önemli bir eksiklik içerdiği görülmektedir. Uygulamada, iç karışıklıklar ile iç silahlı çatışma arasındaki çizgi zaman zaman bulanıklaşmaktadır. Farklı yasal rejimler tarafından yaratılan karışıklıklar, hükümetler tarafından, sivil nüfusun zararı için kolayca suiistimal edilmektedir. Karışıklıklara alternatif olarak, şiddet durumu art arda iç tansiyon, uluslararası olmayan silahlı çatışma ve uluslararası silahlı çatışma olarak kısa sürede yeniden karakterize edilebilmektedir (Jacques, 2012: 75). DKC' deki taraflar incelendiğinde çatışmaların nitelikleri ve konumları itibarıyla iç çatışma niteliği gösterirken, en azından silahlı gruplar açısından da net biçimde ulusal kurtuluş ordusu, silahlı grup ayrımı yapılması zor olmaktadır.

Silahlı Gruplar ve Uluslararası İnsancıl Hukuk

Devlet dışı aktörler bakımından I numaralı Ek Protokol md. 1/4²'te Ulusal kurtuluş orduları/bağımsızlık savaşçıları ile ilgili bir istisna düzenlenmiştir. Bu istisna ile uluslararası hukuk için bir özne olmuştur. Ancak DKC' de durumu ulusal kurutuluş mücadelesi bağlamında değerlendirmek için yeterli veri ve neden bulunmamaktadır. Bu noktada silahlı grupların savaştan statüsüne ilişkin olarak Cenevre Sözleşmesinde genel ilkeler kapsamında savaştan silahlı olması koşuluyla ilgili olarak madde 13³'te ve Ek Protokol 1'de düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler ile DKC' deki silahlı gruplar savaştan statüsü ve savaş esiri statüsü kazanmaktadır. Savaş esiri statüsü ise Ek Protokol 1'de Madde 43⁴'te tanımlanan haliyle kazanılmış bir statü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum savaştan statüsü kazanabilecek bu silahlı gruplar için silahlı çatışmalar hukuku ve yasal statüleri için sorumluluklar yüklemektedir. Cenevre Sözleşmelerine ilişkin Ortak 3. Madde, Lendu militanları, Ngiti militanları ve UPC / Hema militanları gibi devlet dışı silahlı gruplar da dâhil olmak üzere tüm tarafları açıkça bağlamaktadır (Human Rights Watch, 2003: 49).

DKC'deki silahlı grupların gerçekleştirdikleri eylemlerin hemen hepsi uluslararası insancıl hukuk açısından değerlendirilmesi gereken eylemlerdir. Örneğin 8000-12000 kişilik Mai Mai isyancı grubu, kontrol ettikleri topraklarda bir devlet yaratma hevesiyle sınır kapısının kontrolünü devralmıştır (Haer, 2015: 127-128). Burada, bölgesel anlamda kısmen ya da tamamen kontrolün kaybedilmesinden söz etmek mümkündür. 1999-2001

² Buna göre; "Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve Birleşmiş Milletler şartı uyarınca Devletler Arasında Dostane ilişkiler ve işbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk ilkeleri Bildirgesi'nde hüküm altına alınan kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancıların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalar da dâhildir." Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Ek Protokol I.

³ Cenevre Sözleşmesi Madde 13: "a) başlarında onlardan sorumlu bir komutanın olması, b) sabit ve uzaktan seçilir ayırt edici belirtilere sahip olması c) Açıkça silah taşımaları, hareketlerinde harp kanun ve adetlerine uyması gerekmektedir. Ayrıca Ek 1 nolu Protokol Madde 43'te savaştan, çatışmanın taraflarından birine mensup -sağlık ve dini personel hariç- doğrudan çarpışmaya katılma hakkına sahip kişidir."

⁴ Ek Protokol 1 madde 43: "Çatışan taraflardan birinin eline düşen herhangi bir muharip savaş esiri olacaktır. Ayrıca genel ilkelere dâhilinde, savaştan statüsünü belirleyen madde 13, savaş esirlerinin statüsünü de belirleyen başlıklardır. Sözleşme de savaş esirleri Madde 4'te Bu statüden yararlanacak kişiler; çatışan bir tarafın milis kuvvetleri ve gönüllü birlikleri dâhil silahlı kuvvetleri mensuplarıyla birlikte silahlı kuvvetlerin doğrudan mensubu olmayan, fakat bu kuvvetlerin izni ile onlarla çalışan askeri uçakların sivil mürettebatı, hizmet birimlerinde çalışan sivil personel ve savaş muhabirleridir."

arasında, örnek olarak gösterilen isyancı grupların yaklaşık 1.200'den fazla sivil öldürdüğü ifade edilmektedir. Kongo isyanlarının arkasında bu gruplardan Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo (AFDL)' nin etkili olduğunu tespit etmiştir. Her ne kadar bu grup sadece bir yıl aktif olsa da, veriler bu grubun 35.000'den fazla sivil öldürdüğünü göstermektedir. Ayrıca, Kongo'da aktif olan Rassemblement Congolais pour la Démocratie (RCD) ve Kongo'da aktif olan Ruanda'daki Ruanda Bölgesel Demokratlıkları (FDLR) gibi örgütlerin, sivilleri büyük ölçekli etkileme hedefleri olduğu bilinmektedir. RCD, 6500 yakın sivil hedef almışken, FDLR' nin hedef aldığı sivil sayısı 5000'in üzerinde olmuştur. Diğer isyancı grupların nispeten daha kısıtlı rakamlarda kaldıklarını söylemek mümkündür: Güney Afrika Afrikaner Weerstandsbeweging (AWB) bölücü mücadelede "sadece" 26 sivil öldürmüştür (Hear, 2015: 95). Sivillerin korunmasına ilişkin Ek Protokol 1 Madde 50⁵'deki içeriğe göre savaşan statüsündeki bu örgütler gerçekleştirdikleri eylemler nedeniyle savaş suçu işlemişlerdir.

Harp Zamanlarında Sivillerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve DKC

Savaş meydanlarının artık mevcut olmadığı, hava saldırılarının sürekli ve yaygın olduğu, cephelerin sürekli hareket ettiği ve bulanık olduğu ve savaşın geçmişten farklı olduğu savaşların değişen doğası, kadınların ve erkeklerin savaşın hem kurbanı hem de faili olduğunu göstermektedir (Riley, 2008: 1195).

Afrika, savaşlarda çocukların da asker olarak görev almaya zorlandığı bir yerdir. Çocuk askerlerin toplumsallaşması ile ilgili Kongo'da "Kongo'da aç kalmaması garanti edilen tek kişi silahlı kişidir" görüşü olsa da aileleri öldürülmüş bu çocukların başka çarelerinin kalmayabileceğini de unutmamak gerekir. Askeri hizmet çocuklar için pragmatik bir seçenek haline gelmektedir (Wyness,2016: 345-355). Çatışmaya taraflardan birinin gücü altındaki kişilere muamelesine ilişkin kadın ve çocukların lehine alınan tedbirler aşırıdır. Ek Protokol 1 madde 76/1⁶, madde 77/2⁷, ve madde 79⁸'e göre muamele yapılması gerekirken bu kurallara riayet edilmemiş ve ihlaller gerçekleşmiştir.

Ortak 3. Maddeye göre İhlaller

Ortak 3. Maddeye⁹ aykırı olarak, RCD-ML, MLC, RCD-N, UPC / Hema milisleri, Lendu militanları ve Ngiti milisleri dâhil olmak üzere çeşitli silahlı siyasi gruplar ve milisler, silahsız siviller kitlesel ölçekte kasıtlı olarak öldürülmüştür. Ayrıca savaşta kalan savaşçılar, işkence ve keyfi tutuklamalar, tecavüz ve diğer doğrudan saldırılara ilişkin cinayetler gerçekleştirmişlerdir. Bazı kuvvetler milislerini yamyamlık derecesinde ve kasıtlı olarak cesetlerin parçalanmasına teşvik etmişlerdir. Bazı durumlarda iddia edilen failer tespit edilmiş olsa da, Ituri' deki sayısız acımasızlıktan sorumlu olanlar adalete

⁵ Ek Protokol 1 Madde 50: "Silahlı kuvvetler mensubu olmayan herkes sivil olarak kabul edilir ve kişinin statüsüyle ilgili bir şüphe olması durumunda da bu kişi sivil olarak kabul edilir. Sivil halk, sivillerden meydana gelen topluluktur. Sivil halk sivil olan tüm kişilerdir. Sivil halkın içinde sivil tanımına uymayan kişilerin olması halkın sivil niteliğini bozmaz."

⁶ Ek Protokol 1 Madde 76/1: "Kadınlar özel saygıya konu olacak ve özellikle ırza tecavüz, zorla fuhuş ve diğer her tür ahlak dışı saldırıya karşı korunacaktır."

⁷ Ek Protokol 1 Madde 77/2: "Çatışmaya taraflar, on beş yaşına ulaşmamış olan çocukların düşmanca davranışlara doğrudan katılmalarına yönelik mümkün olan tüm önlemleri alacak ve özellikle askeri kuvvetlere alınmasından kaçınacaklardır. On beş yaşından geçmiş olmakla birlikte on sekiz yaşını doldurmamış kişilerin askere alınmasına ilişkin olarak Çatışmaya taraflar önceliği en yaşlılara vermeye özen göstereceklerdir."

⁸ Ek Protokol 1 Madde 79: "Gazetecilerin korunması için tedbirler Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler 50. Maddenin 1. Fıkrası anlamında sivil kabul edilecektir."

⁹ Ortak 3. Madde: "Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silâhlarını terk edenler ve hastalık, yaralanma veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiç bir tefrik yapılmadan insanî surette muamele göreceklendir. Bu sebeple, bahse konu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, memnudur ve memnu kalacaktır: a) Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her nevi katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet, b) Rehine almak, c) şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaretamiz ve haysiyet kırıcı muameleler, d) Medeni milletlerce elzem olarak tanınan adli teminat haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkûmiyet kararları ile idam cezalarının infazı. 2: Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir. Milletlerarası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilât, anlaşmazlık halinde taraflara hizmetlerini verebilecektir. Anlaşmazlık halindeki taraflar, bundan başka; hususi anlaşmalar yolu ile iş bu Sözleşmenin diğer hükümlerinin tamamı veya bir kısmını yürürlüğe getirmeye çalışacaklardır. Yukarıdaki hükümlerin uygulanması anlaşmazlık halinde bulunan tarafların hukukî durumları üzerinde bir tesir icra etmeyecektir."

teslim edilmemiştir. Bu cezasızlık kültürü, şiddet döngüsünü daha da güçlendirmiştir (Human Rights Watch, 2003: 50).

Uganda güçleri DKC' deki sivil nüfusu kontrol ettiklerinde ya da yetki kullandıklarında, işgal altındaki topraklar için geçerli olan 4. Cenevre Sözleşmesi hükümlerine tabi olmuştur. Özellikle yasaklanan Madde 31¹⁰, madde 32¹¹ ve toplu cezalandırma ve yağmalama hakkındaki madde 33¹²'te yer alan kuralların sivillere ve tutuklu savaşçılara karşı uygulanması fiziksel ve ahlaki zorunluluktur. Bunlara ek olarak, 4. Cenevre Sözleşmesinde benzer içeriklerdeki madde 29'de ve madde 47'de kadınlar, özellikle tecavüzü, zorla fahişeliği veya herhangi bir ahlaksızca saldırıya karşı herhangi bir saldırıya karşı korunmalıdır. Madde 27'de herkes, özellikle ırk, din veya siyasi görüş esas alınarak, herhangi bir olumsuz ayırım yapılmaksızın, işgal altındaki güç tarafından aynı düşünceyle muamele görmelidir (Human Rights Watch, 2003: 50). Bu konuda Uganda hükümeti ve askeri birlikler sorumluluklarını yerine getirmemişler ve savaş suçu işlemişlerdir.

Ülkelerin İhlalleri

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaşanan savaş, bölgesel düzeyde iç içe geçmiş çatışmaların toplamı niteliğindedir. Ağustos 1998'de Ruanda, Uganda ve Burundi, DKC başkanı Kabila' nın güvenlik endişelerini gidermek istemediğini iddia ederek yeni bir savaş başlatmıştır. 1996'da olduğu gibi, Kongo asetat topluluklarına destek vermiş, bunlara Rassemblement Congolais pour la De'mocratie (RCD) ve Libre Congress (MLC) da dâhil edilmiştir. Savaş, Angola, Namibya ve Zimbabwe Kabila'ya döndüklerinde durmuştur (Tull, 2009: 216; ICG, 2014: 2-5). Doğu DKC' de yabancı silahlı grupların varlığı, savaşın bölgesel boyutunun merkezi haline gelmiştir. Özellikle endişe edilmesinin kaynağında, 1994 yılında Ruanda soykırımı için sorumlu güçlerin bir dalı olan La Libe'ration du Ruanda (FDLR) Kuvvetleri De'mocratiques Forces De'mocratiques'in varlığının yarattığı güvenlik tehditleri vardır.

Ulusal yetki alanını kimin belirleyeceğine dair çeşitli görüşler vardır. Bunlardan ilki; her devletin ulusal yetki alanını bizzat kendi belirleyeceğidir. İkincisi ise, giderek yaygınlaşan oranda paylaşılan görüşe göre, uluslararası hukukun ve antlaşmaların kapsamına giren konuların devletlerin özel yetki alanının sınırları içinde sayılamayacak olmasıdır (Kapani, 2011: 90).

Gelişmeler göstermektedir ki bir ülkenin kısmen ya da tamamen kontrolünü kaybetmesi durumunun ortaya çıkması muhtemeldir. BM Sözleşmesi Madde 2'ye¹³ göre uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkların barışçıl yöntemler ile çözülmesi gerekmektedir. Kuvvet kullanma her koşulda yasaklanmıştır. Bu doğrultuda savaş da yasaklanmıştır. Ayrıca madde 2/7'ye¹⁴ göre egemen eşitliği ilkesinin ihlali ve ülkelerin iç işlerine karışılmaması vurgulanmıştır. BM Sözleşmesi Madde 39¹⁵ saldırı fiilinin olup olmadığını, barışın bozulup bozulmadığını tespit edecek kuvvet kullanma ya da kullanmama kararını verecektir. BM 1974/3314 sayılı karar (Definition of Aggression) ile müdahale, saldırı,

¹⁰ Cenevre Sözleşmesi Madde 31: "Himaye gören şahıslara karşı, bilhassa kendilerinden veya başkalarından malûmat almak için; maddî veya manevî hiçbir cebir kullanılmaz."

¹¹ Cenevre Sözleşmesi Madde 32: "Yüksek Akit Taraflar, ellerinde bulundurdukları himaye gören şahısların bedeni ıstıraplarını veya imhalarını mucip olacak her türlü tedbirden kendilerini sarahaten menederler. Bu memnuniyet yalnız cinayeti, işkenceyi, bedeni cezaları, tatili uzuv ve himaye gören bir şahsın tıbbi tedavisinin icap ettirmediği tıbbi veya ilmi tecrübeler tabi tutulmasını değil, aynı zamanda mülki veya askerî memurların eseri olsun, diğeri bilcümle fena muameleleri de istihdaf eder."

¹² Cenevre Sözleşmesi Madde 33: "Himaye gören hiçbir şahıs, bizzat işlemediği bir cürümden dolayı tecziye edilemez. Kolektif cezaların tatbiki keza diğeri bilcümle tehdit ve tedhiş tedbirlerinin yasaklanmıştır. Yağma yasaktır. Himaye gören şahıslara ve mallarına karşı misilleme tedbirleri yasaklanmıştır."

¹³ BM Sözleşmesi Madde 2: "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidini ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar."

¹⁴ İş bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konular iş bu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.

¹⁵ "Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır."

silahlı saldırı tanımlamış ve yasaklanmış ve “siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunması” ilkesi vurgulanmıştır.

DKC'deki Doğal Kaynakların Yasadışı Çıkarılması ve Diğer Zenginlikler Üzerine BM Uzman Heyeti'nden 2002'de yapılan nihai raporda (U.N. Security Council, 2002), etnik şiddet ile Uganda'nın İturi'nin doğal kaynaklarını kullanması isteği arasındaki bağlantı daha ayrıntılı olarak betimlenmiştir (Human Rights Watch, 2003: 51). Ayrıca bu raporda Uganda'nın kontrol ettiği bölge (UNSC, 2002: 19), Ruanda'nın kontrol ettiği bölge (UNSC, 2002: 14) ve hükümetin kontrol ettiği bölge (UNSC, 2002: 7) belirtilmiştir.

Ruanda

Bu kadar büyük ölçekli mülteci akışları, gerçek göçmenlerin ve silahlı unsurların karışık nüfuslarını oluşturmakta ve böylece saldırılar için potansiyel bir hedef, ulusal güvenlik ve bölgesel istikrar için artan bir tehdit oluşturmaktadır. Büyük Göller mülteci krizi (1994-1996), Doğu Zaire'deki Ruanda mülteci kamplarının militarize edilmesi ve daha sonraki Hutu mültecilerinin ilk Kongo Savaşı sırasındaki katliami, sorunun ağırlığını göstermektedir (Jacques, 2012: 209).

Ruanda ordusu Kongo topraklarının 15 km içerisinde bir karargâh kurmuştur. Ülkenin kuzeyinde ve belli bölgelerde kontrol merkezi hükümet tarafından kaybedilmiş, bu yüzden 4. No'lu Sözleşme gereği işgal hukuku geçerli sayılmıştır. Madenleri ve yeraltı kaynaklarını kullanmaya devam eden Ruanda bu noktada da savaş suçu işlemiştir. Ruanda, uluslararası sözleşmeler olan Cenevre Sözleşmesi ve I ve II Ek Protokollere, çocuk hakları sözleşmesine, çocukların silahlı çatışmalarda kullanımına ilişkin protokole taraf olduğu halde fakat eylemleri sözleşmelerin içeriğine uygun olmamıştır.

Ruanda ordu birliklerinin kendi ülkelerinden kaçarak Kongo'nun doğusunda yaşayan Hutu mültecilere yönelik olarak giriştikleri katliamlar, bunlara engel olamayan Kabila yönetimini BM karşısında zor durumda bırakmıştır. Ruanda askerlerinin Kivu bölgesindeki Tutsileri etkin konuma getirmesi ve diğer silahlı gruplar ile bunların arasındaki mücadele Uganda'yı ve Burundi'yi de etkilemiş, bu durum bu ülkelerin DKC'nun iç işlerine müdahalesini arttırmasına zemin hazırlamıştır (İnat ve Telci, 2010: 133).

Ruanda, ülkesinde 1994 yılında 800.000'den fazla Tutsi'nin öldürüldüğü katliamların sorumlusu olarak gördüğü Hutu silahlı grupların neden olabileceği yeni bir savaşın önüne geçmek adına bu saldırılara zorunlu olduğunu savunmuştur (İnat ve Telci, 2010:139). Bu durum BM md. 51¹⁶ kapsına meşru müdafaa olarak değerlendirilmiştir ancak, önleyici müdahale meşru müdafaa kapsamında değerlendirilmediği için saldırı ve egemenlik hakkının ihlaline girmektedir.

Uganda

11 Eylül 1998'de Uganda Yüksek Komutanlığı bir belge yayınlamıştır. Yayımlanan belgede Uganda topraklarına saldırılar düzenleyen grubun DKC topraklarında güvenli bir sığınak haline geldiğini savunmuştur. Uluslararası Adalet Divanı bu durumun Uganda'nın belirttiği gibi meşru müdafaa gerektirecek bir durumun olmadığını ve Uganda devletinin Meşru Müdafaa yaratacak durumları güvenlik konseyine bildirmediğini belirtmiştir (Kritsiotis, 2007: 32; Reisman ve Armstrong, 2007: 90-92).

DKC, topraklarındaki Uganda varlığının savaşan durumundan işgale dönüştüğünü ileri sürmüştür. UCM, 19 Aralık 2005 tarihli kararı (International Court Of Justice, 2005), uluslararası hukuk uyarınca, BM Sözleşmesi Madde 42¹⁷'ye yansıdığı şeklindeki

¹⁶ “Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in iş bu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir şekilde etkilemez.”

¹⁷ BM 42. Madde: “Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve

tutumunu yinelemektedir. Haziran 1999'da Uganda'ya karşı dava açan mahkemeye başvuruda bulunan Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda'nın "silahlı saldırı eylemleri" gerçekleştirdiğini ve Mahkemeye yaptığı başvuruda saldırı sırasında diğer ihlallerin yanı sıra, 'saldırganlığın yasaklanması da dâhil olmak üzere, uluslararası ilişkilerde güç kullanılmaması ilkesini' ve 'Devletlerin ulusal yargı alanındaki konularda müdahale edilmeme ilkesini' ihlal ettiğini ifade etmiştir (Kritsiotis, 2007:32; International Court Of Justice, 2005:24).

Ituri'de işgalci bir güç olan Uganda, uluslararası yükümlülüklerinden ve insanlık haklarının ihlalden ve uluslararası insancıl hukukun işgal altındaki topraklarından da sorumludur. DKC'nin üçüncü başvurusu yasadışı sömürü, doğal kaynakların yağmalanması ile ilgili olup, olayların tekrar belgelendiği bir konu olmamış ve ispat edilememiştir. DKC'nin Uganda'nın "askeri güçlerinin DKC'nin doğal kaynaklarını yağmalamak ve istismar edilmesine engel olmak için yeterli tedbirleri almadığını" iddia etmesini desteklemek için yeterli delil bulunmaktadır. Bu bağlamda sorumluluklar da ortaya çıkmıştır. Lahey 47. Maddeyi ve Cenevre Sözleşmesi 4/33'te vurgulanan yağmalanmanın yasaklamasını not etmiştir (Kalshoven ve Zegveld, 2011: 234-236).

Uganda makamları, UPC güçleri, Hema militanları, Lendu milisleri ve eski FIPI koalisyonundaki diğer gruplarla birlikte bu grupları silahlandırıp eğitmiştir. Uganda, uluslararası insancıl hukuku, bu gruplar tarafından insan hakları ihlallerini durdurmak için nüfuzunu kullanmamakla ihlal etmiştir (Human Rights Watch, 2003: 50). Uganda'nın, hastaneleri ve diğer tıbbi hizmetleri bulundurma imkânına tam olarak sahip olmak için işgalci bir güç olarak özel bir sorumluluğu bulunmaktadır. 4. Cenevre Sözleşmesi madde 56¹⁸ ve madde 57¹⁹ ye göre de ihlaller söz konusudur.

Lusaka²⁰ Anlaşmasının uygulanması Başkan Kabila öldürüldüğünde 2001 yılına kadar durdurulmuştur (İnat ve Telci, 2010: 136-137). Kabila'nın halefi ve oğlu Joseph çatışma çözme yönünde daha esnek bir tutum benimsemiştir. Bu tutumun sonucu olarak, Uganda'nın 10.000 askerinin ve 23.000 Ruanda askerinin büyük çoğunluğu 2002 sonlarında ayrılmıştır. Bu durum, Aralık 2002'de geçici bir hükümetin üzerinde mutabakata varıldığı Pretoria'daki Kongreler arası Diyalogun yolunu açmıştır. Kabila, iki isyancı lider Jean-Pierre Bemba (MLC) ve Azarias Ruberwa (RCD) de dâhil olmak üzere dört başkan yardımcısının yanında cumhurbaşkanı olarak kalmıştır (Tull, 2009: 217).

Demokratik Kongo Cumhuriyeti

DKC, aşırı şiddet, kitlesel nüfusun yerlerinden edilmesi, yaygın tecavüz ve halk sağlığı hizmetlerinin çökmesi ile karakterize bir çatışma halindeki ülkedir. 15 Temmuz 1997'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, şikâyetleri araştırmak için Kongo'da bir soruşturma ekibi kurmuştur. Çalışma ekibi, diğer suçların yanı sıra insan hakları ihlalleri ve insanlığa karşı işlenen suçları soruşturma yetkisine de sahip olmuştur (OHCHR, 1999; Perna, 2006: 147-148). Ekip, işbirliği eksikliği ve Kongolu yöneticilerin tanıklık edecekleri tehdidi nedeniyle Nisan 1998'de çekilmiştir (Perna, 2006: 147-148).

Baaz, yaptığı çalışmada Kongo'da silahlı güçler tarafından işlenen insan hakları ihlallerini araştırmış 1996 ile 2004 yılları arasında DKC 'de 36.000'den fazla tecavüz vakası olduğu ifade etmiştir. Aynı çalışma askerlerin tecavüzünün meydana gelmesinin

ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir." Güvenlik Konseyi, 42. Madde, 41. madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."

¹⁸ 4. Cenevre Sözleşmesi Madde 56: "işgalci devlet, işgali altındaki topraklarda bulunan tıp müesseselerini, servislerini ve hastaneleri ve keza halkın sıhhatini ve hastalıklara ve salgınlara karşı koruyucu ve önleyici tedbirler almak ve tatbik etmek suretiyle, elinden geldiği derecede, temin ve idame ile mükelleftir. Her sınıftan tıp personeline vazifesini yapmak müsaadesi verilecektir."

¹⁹ 4. Cenevre Sözleşmesi Madde 57: "Sivil hastanelerin malzemesine ve depolarına, sivil halkın, ihtiyaçları için lüzumlu oldukları müddetçe el konulamaz."

²⁰ Lusaka Anlaşması: "Ateşkes şartlarına baktığımızda, hükümet güçleri ve isyancı gerillaların bir çatı altına toplanacağı bir ortak ordu oluşturulacaktı. İsyancılar ellerinde tuttıkları bölgeleri kalıcı bir barış sağlanana kadar yönetmeye devam edeceklerdi. Kongo'da bulunan tüm yabancı güçler altı ay içerisinde geri çekilecekti. Ruanda'da 5 yıl önce Tutsilere karşı saldırı düzenleyen Hutular silahsızlandırılacaktı. Kongo Ruanda sınırına bir barış gücü yerleştirilecekti. Ancak isyancılar imzalamayı reddetmiştir."

'sebeplerine' de odaklanmaktadır (Baaz, 2009: 496). DKC' deki hadiseler için yayınlanan İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunda, cinsel şiddet ve tecavüz, *savaşın silahı* olarak tanımlanmaktadır (Human Rights Watch, 2002: 23-64). Burada da Ek Protokol 1 Madde 76/1', Madde 77/2 ve Madde 79'e göre muamele yapılması gerekirken bu kurallara riayet edilmemiştir.

M23 isimli isyancı grubun silahları bırakacağına açıklandığı haber bülteninde gayet temenni içeren soru şu şekildedir: tecavüz, cinayet, gasp ve savaşın sonsuz döngüsünün sonu mu? (Africa Research Bulletin, 2013: 1). M23, çocukları askere almakla suçlanmakta ve isyancılar da aynı suçlamayı dile getirmektedir. Birleşmiş Milletler 'in Kongo Demokratik Misyonu, ülkenin doğusundaki sivillerin "zorla askere alınması" konusunda "derin bir endişe" duyduğunu ifade etmiştir (Africa Research Bulletin, 2012: 1).

Ateşkesin sağlandığı, hatta barış antlaşmasına varıldıktan sonra sürdürülen savaşlardan olan Kongo iç savaşı, çoğu zaman öncesinden daha büyük bir vahşet ve tahrip gücüyle sürdürülmekte olup, neredeyse her zaman sivil halkın daha da büyük kayıplara uğramasına yol açmaktadır (Smith, 2000:4). Lahey Sözleşmesi'nin ekine göre aile onuru ve hakları, bireysel yaşamlar ve özel mülklerin yanı sıra dini inançlar ve özgürlüklere saygı gösterilmesi gerekmektedir ve özel mülklere el konulması yasaklanmıştır (International Committee Of The Red Cross, 1899).

2009 yılında yayınlanan uluslararası kriz grubu raporunda "kadın ve çocuk olmak için dünyanın en kötü yeri DKC (Human Rights Watch, 2010:102) olarak tanımlanmıştır. Cinayetlerin yanı sıra binlerce sivil de hükümet ve devlet dışı milisler tarafından arazi üzerinde silahlar, mühimmatlar veya başka bagajlar taşımak için çalıştırılmaya zorlanmıştır (Haer, 2015: 123). Binlerce kadın ve kız tecavüze uğramış ve 400.000 kişi evlerinden kaçmıştır. Bu kişiler Kuzey ve Güney Kivu' daki yerinden edilmiş kişilerin sayısını 1,2 milyondan fazla artırmıştır (Human Rights Watch, 2009: 61). DKC, kadın ve çocuklarla ilgili taraf olduğu sözleşmeleri ²¹ de ihlal etmektedir.

Sivillere saldırılarında silahlı grupların yerli halkın işbirlikçi olduğu düşüncesiyle motive olduğunu ve "cezalandırılacaksınız" diye ifadeleri aktarılmaktadır (Human Rights Watch, 2010:100). 23 Ağustos 2009'da Radio Star gazetecisi olan Bruno Koko Chirambiza, Kongo'nun doğusundaki Bukavu' daki polis karakoluna yaklaşık 150 metre uzaklıkta sekiz kişilik silahlı bir grup tarafından öldürülmüştür ve bu gazeteci 2007'den beri öldürülen 3. gazetecidir. Gazetecilere ve insan hakları savunucularına yönelik tehditler (Human Rights Watch, 2010: 102) bağlamında Ek Protokol I' in 79'uncu maddesi yine işletilmemiştir.

Çoğu insan hapisanedeki ciddi ve hayati tehlike içeren koşullar altında kalmıştır. Ceza sisteminin uygulanması için yeterli finansman kaynağının eksikliğinin yanı sıra cezaevlerinin çoğunun yetersizliği sonucu mahkûmlar yetersiz beslenmişlerdir. Sayıların fazla olan mahkûmların bakımları iyi yapılmamış, yaşam ve sağlık için ciddi tehditlerin ve özellikle de tecavüz gibi şiddet olayların yaygın olduğu bir ortamda; gıda kıtlığı; içme suyu, boş yer, sağlık, havalandırma, sıcaklık kontrolü, aydınlatma ve tıbbi bakım (Human Rights Watch, 2012:4) gibi temel ihtiyaçları karşılanmamıştır.

Ülkenin doğusundaki güvenlik durumu da geçici kalmıştır. Birçok silahlı grup sivillere karşı ölümcül saldırılar düzenlemiş; hükümet de güvenlik güçlerini ciddi derecede suiistimal etmiştir. Tecavüz, silahlı saldırı gibi suçlar ile suçlanan FDRL örgütüne yönelik eylemler hükümet tarafından devam etmekte iken çatışmalar tüm şiddetiyle sürmektedir (Human Rights Watch, 2015: 207-214).

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ve DKC

Kongo'da UCM soruşturması, 1998'de başlayan silahlı çatışmalar sonrasında ortaya çıkan insani durum neticesinde başlatılmıştır. Kongo'daki soruşturma, UCM bünyesinde

²¹ Cenevre Sözleşmesi, Ek Protokoller, Silahlı Çatışmalarda Çocukların Kullanımına İlişkin Protokol 2000, DKC, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme 1979, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1989, Soykırımın Cezalandırılması Ve Önlenmesine İlişkin Sözleşme 1948 ve UCM Statüsüne Tarafdır.

başlatılan ilk soruşturma olma özelliği taşımaktadır. Kongo'da silahlı çatışmaların yaşanmasında ve Kongo'daki durumun mahkemeye konu olmasına Ruanda, Uganda gibi sınır komşularının müdahalesi neden olmuştur. O zamanki adıyla Zaire'deki Mobutu yönetiminin değişmesi adına çabaları neticesinde silahlı çatışmalar ortaya çıkmıştır. DKC, Ruanda'daki etnik çatışmadan kaçan mültecilerin silahlandırılması yoluyla Ruanda'nın iç işlerine müdahale etmiştir. Müdahale ülkenin egemenlik ilkesinin ihlali olmuştur.

1999 yılında Uganda askeri güçlerinin DKC' nin doğusunda yer alan Orientale' yi ele geçirmesi ve İturi' yi ayrı bir yönetim olarak kabul etmesi çatışmaların başlamasına neden olmuştur (Uzun, 2012: 62). UCM savcılık birimi, Haziran 2004'te DKC ile ilgili olarak soruşturma başlatmıştır. 2003'te savcı, taraf devletlere, bir soruşturma başlatmak için kendi güçlerini kullanma yetkisini talep etmeye hazır olduğunu, ancak DKC' den de talep ve aktif desteğin çalışmalarına yardımcı olacağını bildirmiştir. DKC hükümeti Kasım 2003'te bir mektup ile UCM' nin katılımını memnuniyetle karşılamış ve Mart 2004'te DKC hükümeti ülkedeki durumu ele almasını mahkemeden talep etmiştir (ICC, 2004).

Ruanda ve Uganda'nın desteği ile bir Kongo'lu olan Jean Pierre Bemba Gombo DKC' deki Laurent Kabila yönetimine karşı Kongo Özgürlük Hareketi'ni kurmuştur. Bu hareket DKC'nin kuzeyinde etkin konumda olmuştur. Sonrasında DKC'de seçimlere girecek kadar süreç değişmiş ancak bu aşamada Gombo'nun, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde darbe girişimini bastırmak için gittiği ülkelerdeki eylemleri nedeniyle, Orta Afrika Cumhuriyeti 2003 yılında UCM'ye başvurmuştur. Davanın tarafı Orta Afrika Cumhuriyeti'dir ancak konusu DKC yönetiminde siyasetçi olan Senato üyesi Gombo'dur. UCM savcılığı 2007'de soruşturma başlatmış ve Gombo 2008 yılında tutuklanmıştır (ICC, 2008).

Nisan 2002'de, DKC Roma Statüsünü onaylamış ve yargı yetkisini kabul etmiştir. Buna göre savaş suçlarına ilişkin kişiler, Roma statüsünün yürürlüğe girdiği tarih 1 Temmuz 2002 sonrası eylemlerinden yargılanabilecektir. DKC açısından UCM'de yargılama yetkisine giren uluslararası kişiler Resistance Patriotique en İturi Komutanı Germain Katanga savaş suçları kapsamında gerçekleştirdiği ileri sürülen 7 fiille yargılanmıştır (ICC, March 24, 2017). Bunlar: Roma Statüsü md. 8/2/b/xxvi²², md. 8/2/b/i²³, md. 8/2/a/i²⁴, md. 8/2/b/ xiii²⁵, md. 8/2/b/xvi²⁶, md. 8/2/b/xxii²⁷'dir.

Ntaganda (ICC, July 8, 2019), Personel İşleri Başkan Yardımcısı ve Operasyonlardan Sorumlu Patriotic Force for the Liberation of Congo üyesi Sylvestre Mudacumuna (ICC, July 13, 2012), Forces Democratiques pour la liberation du Rwanda Yüksek Komutanı Thomas Lubanga Dyllo davası (ICC, December 14, 2012) UCM tarafından karara bağlanan ilk dava olarak öne çıkarken, çocukların zorla askere alınması olayı ilk kişide mevcuttur. Genel olarak Roma Statüsünün savaş suçlarını düzenleyen Madde 8'deki 8/2/b/xxvi, 8/2/b/i, 8/2/a/i, 8/2/b/xvi gibi maddelerin kapsamında suçlanmışlardır.

Ntaganda Davasında²⁸ 3 Ocak 2017'de savunma tarafı mahkemenin yargılama yetkisi noktasına itirazda bulunmuştur (ICC, 2017). Bu itiraz reddedilmiş, 8 Temmuz 2019'da 13 adet savaş suçu ve 5 adet insanlığa karşı suç ile suçlu ilan edilmiştir (ICC, July 8, 2019).

²² 15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması;

²³ Roma Statüsü madde 8/2/b/xxvi: Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi;

²⁴ Roma Statüsü madde 8/2/b/i: Kasten öldürme

²⁵ Roma Statüsü madde /2/b/ xiii: Savaşa dair ihtiyaçlar zorunlu olarak gerektirmedikçe, düşman mallarının imha edilmesi veya bu mallara el konulması;

²⁶ Roma Statüsü madde /2/b/xvi: Saldırı sonucu ele geçirilse bile, bir kenti ya da yeri talan etme;

²⁷ Roma Statüsü madde 8/2/b/xxii: 7.maddenin 2(f) paragrafında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama veya Cenevre Sözleşmeleri'ni ciddi şekilde ihlal eden diğer cinsel şiddet çeşitlerine başvurulması;

²⁸ "Savunma, 1949 Cenevre Sözleşmelerine özgü 3. Maddeye göre silahlı kuvvetlerin üyelerine karşı savaş suçlarının işlenemeyeceğini dikkate alarak 6. ve 9. Sayıların Mahkeme'nin yargılama yetkisine girmediğini savunmuştur. Mahkemede soruşturmaya konu olan olayların yargılama yetkisinin olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir hukuki statüsüne bakılmaksızın herhangi bir kişiye karşı cinsel şiddete girişmek için hiçbir zaman gerekçe bulunmamaktadır" ve "böyle davranışlar (tecavüz ve cinsel kölelik) barış zamanlarında ve silahlı çatışmalarda ve herkese karşı her zaman yasaklanmıştır" sonucuna varmıştır."

2003 ile 2013 yılları arasında genel bir düşmanlık döneminin sona ermesinin ardından 2014' te Demokratik Kongo Cumhuriyeti' nde çatışma sonrası adalet mekanizmalarında pek çok gelişme kaydedilmiş; bununla birlikte, çok sayıda silahlı grubun aktif kaldığı da görülmüştür. Sivillere yönelik saldırılar ve hükümet tarafından sivillerin kötüye kullanılmasına ilişkin iddialar hala sürmektedir. UCM Savcısı Ofisi, Şubat ayında, Kongo savaş suçları zanlısı Ntaganda' nın sivillere saldırmak için "çocuk askerleri" düzenleyip organize etmekte olduğunu ve 18 suçlamanın oybirliği ile Yargıtay tarafından Haziran ayında onaylandığını belirtmiştir. UCM, Germain Katanga' nın Şubat ayında Bogoro, Ituri' deki cinayetler ve sivil saldırılarla karışması nedeniyle savaş suçlarından ve insanlık suçlarından suçlu bulunmuştur. Mahkeme onu Mayıs ayında 12 yıl hapis cezasına çarptırmış; ardından Katanga, karara itiraz etmemiş ve mağdurlardan özür dilemiştir (Oijen ve Dorsey, 2016: 215-276).

Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Barış Gücü

Temmuz 1997'de BM Genel Sekreteri, 1 Mart 1993'ten beri Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde işlenen İnsan Haklarının ve Uluslararası İnsancıl Hukukun ağır ihlallerini soruşturmak için bir soruşturma ekibi kurmuştur (UNSC, August 6, 1997). DKC hükümeti, soruşturmayı kasıtlı olarak engellemek için işbirliği yapmayarak ve bazı taktikler kullanarak soruşturma ekibinin görev süresini sistematik olarak engellemiştir. Bununla birlikte, ekip önemli sonuçlar çıkarmayı ve Uluslararası İnsancıl Hukukun belirli ihlallerinin gerçekleştirildiğini doğrulamayı başarmıştır. Kamplardaki saldırıların sonucu olarak insancıl hukukun muhtemel ihlalleriyle ilgili sonuçlara ulaşamamış olmasına rağmen, ekip, AFDL birlikleri tarafından yerinden edilmiş Ruanda kamplarına düzenlenen saldırılar sırasında ve sonrasında silahsız sivillerin kasıtlı olarak infaz edildiğine karar vermiştir (Jacques, 2012: 209).

1279 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı (UNSC, November 30, 1999) ile MONUC kurulmuş, 2010 tarihinde 1925 sayılı karar (UNSC, 28 May 2010) ile görev alanları ve süresi genişletilerek ismi MONUSCO olmuştur. Son on yıl içinde DKC çatışmasına MONUC' un katılımı dört ana aşamaya ayrılabilir. İlk safha, 1999'da MONUC' un kurulmasıyla başlamış ve 2002 sonlarında bir ulusal birlik hükümeti kurulması konulu Pretoria Anlaşması ile sona ermiştir. 1999 sonlarında, misyon resmi olarak MONUC olarak değiştirilmiş ve ardından ateşkes anlaşmasının uygulanmasını izlemek için 500 gözlemci ve 5037 askerin koruma kuvveti şeklinde genişletilmiştir. DKC ile Ruanda ve Uganda arasında, sırasıyla, DKC' den güçlerinin geri çekilmesiyle ilgili anlaşmalar sonrasında, MONUC' un birlik görevini 2002 yılı sonunda 8700 askere yükseltmiştir. Misyon, silahsızlanma olaylarını "gönüllü olarak" desteklemekle görevlendirilmiştir. Göç ettirme, yeniden entegrasyon, yeniden yerleşim ve ülkelerine geri gönderim gibi geri kazandırma süreçleri uygulanmaktadır. İlk üç yılı boyunca MONUC' un rolü sınırlı olmasına rağmen etkili olmuştur. Yayılmış personeli, 455 askeri gözlemci ve (Ekim 2002 itibarıyla) 3595 asker, ateşkes ihlallerini ve nihayetinde yabancı orduların geri çekilmesini doğrulamıştır (Tull, 2009:217).

MONUC' un konuşlandırılmasının ikinci aşaması (2003-2004), 2002 yılında Pretoria anlaşmasının ardından başlamıştır. Bu dönemde, misyonun çabaları Kinshasa' daki geçiş ve ulusal birlik hükümetini desteklemek üzere hazırlanmıştır. Geçiş dönemi hükümeti, Lusaka ve Pretoria' da yapılan barış anlaşmalarının uygulanmasının belkemiği haline gelecektir. MONUC bu evrede konsept için anahtar, geçiş hükümeti üyeleri için güvenlik sağlaması olmuştur. Bu amaca yönelik olarak, BM Güvenlik Konseyi, MONUC 'a birliklerinin yaklaşık yüzde 10'unu (bir bin mavi kaskı) sermayeye dağıtma yetkisini vermiştir. Dolayısıyla, bu aşama, geçiş hükümetinin barış sürecini yönetmesi beklenen "Kinshasa safhası" olarak MONUC başkanı William Swing tarafından açıklanmıştır.

Üçüncü aşama, çoğunlukla Cumhurbaşkanlığı, parlamento ve il seçimleri organizasyonu etrafındadır. BM Güvenlik Kurulu'nun 1565 sayılı kararı (UNSC, October 1, 2004) MONUC barış gücü formatını vurgulamaktadır. İstikrarın sağlanması ve silahların teslim edilmesi/toplanması gibi başlıkları içermektedir. Dördüncü aşama ise, 2006 seçimlerinden sonra başlamıştır. Temel görevlerin tamamlanmasına devam edilmiştir. Söz konusu görevler arasında istikrarın yaratılması, güvenlik ortamı, güvenlik sektörü

reformunun planlanması, hukukun üstünlüğü ve sivillerin korunması vardır (Tull, 2009: 218-220).

Günümüzde DKC’de hala siyasi istikrar sağlanmış değildir. Bu durum siyasi partilerin zayıflamasına neden olmaktadır. DKC’de geçmişten beri kullanılan sokak gösterileri, bugün de ilk başvurulan yöntem olarak kullanılmaktadır. Daha önce yaşanan iç savaşların niteliklerini ortaya çıkarabilecek gelişmeler yaşanmaktadır. MONUSCO barış ve istikrar gereğiyle ülkedeki görevine devam etmektedir (International Crisis Group, October 13, 2016).

Sonuç

Afrika, sahip olduğu yeraltı zenginliğinin bedelini ağır şekilde ödeyen bir kara parçası olarak günümüze kadar gelmiştir. Keşfedildiği dönemlerden itibaren sömürgecilik altında istikrarsız bir topluluklar bileşimidir. Sahip olduğu geleneklerin de etkisiyle kıtadaki ülkeler bağımsızlığını kazandıktan sonra da genel bir istikrarın sağlandığından bahsetmek mümkün olmamıştır. Ve sonunda, çokça olumsuz koşulun bir araya gelmesi sonucunda tarihin belki de en kanlı iç savaşı bu topraklarda yaşanmıştır.

20. yüzyılda yaşanmış iki dünya savaşı uluslararası anlamda bir savaş hukukunu gerekli kılmış ve bununla ilgili somut adımlar atılmış olsa da, mevcut yasaların veya teamüllerin iç savaş gibi bir olgu karşısında yetersiz kaldığının en bariz örneği DKC ‘de yaşanan çatışmalardır. Uluslararası savaş hukuku ve uluslararası insancıl hukuk, çatışmaya dahil olan her bir tarafın ihlal ettiği maddeler olmaktan öteye gidememiştir. Bunun çeşitli sebepleri vardır ve bu sebepleri doğru tespit etmek, iç savaşlardaki ihlallerin engellenmesi açısından önem arz etmektedir.

Öncelikle iç savaşlarda devletler kadar milis güçlerinin etkili olduğu DKC’ de çıkan savaşlarda görülmüştür. O halde bu milis güçleri de bağlayıcı daha etkili yasa maddelerine ve yaptırımlara ihtiyaç vardır. Her ne kadar UCM kurulmuş olsa ve bu DKC’deki savaşla bir ilk olma özelliği taşısa da, yargılanan kişilerin sayısal olarak az kişi olması, benzer şekilde yargılanan kişilerin aldıkları cezaların önleyici nitelikte olmaması, genel anlamda iç savaşların yıkıcılığını arttıran bir etki yaratmaktadır. Ya da bu faktörlerin böyle etkiler bırakması beklenmelidir. Uluslararası anlamda daha önleyici yasaların yer alması, bu yasanın maddelerinin de savaşa müdahil olan herkesi bağlaması gerekmektedir.

Gerek çocukların gerekse de kadınların savaşta bir silah olarak kullanılması DKC’ de ki savaşların belirgin özelliklerden biridir. Kadınların ve çocukların savaşlarda korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler olmasına rağmen bunların ihlalinden kaynaklı bir yaptırım söz konusu olmamıştır. Birbirine komşu olan ülkelerin birbirlerine karşı ihlallerinden sonra iyileşmiş ve yeniden birliktelik sağlayabilmiş bir topluluk olmaları da oldukça zordur. Dolayısıyla savaşın bitmiş olması, istikrarın sağlandığı anlamına gelmeyecektir. Söz konusu bölgede istikrarın sağlanması ve iç savaşın yarattığı yıkımların gerek bölgede giderilmesi gerekse de başka bir yerde ortaya çıkmaması için uluslararası mecrada çok daha somut adımların atılması gerekmektedir.

Az gelişmişlik insan haklarının ve temel özgürlüklerin çiğnenmesine bir mazeret olamayacağı gibi (Kapani, 2011: 106) duruma göz yummak da uluslararası toplum açısından endişe verici bir tutum olacaktır.

Kaynakça

- Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series (November 1, 2013). 50(10). <https://www.ingentaconnect.com/content/bpl/arbpl> (Erişim Tarihi: 03.11.2021)
- Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series (August 1-31, 2012). 49(7). <https://www.ingentaconnect.com/content/bpl/arbpl> (Erişim Tarihi: 03.11.2021)
- Baaz, Maria Eriksson (2009). Why Do Soldiers Rape? Masculinity, Violence, and Sexuality in the Armed Forces in the Congo (DRC), International Studies Quarterly (2009) ss: 495–518.

- Definition of Aggression (1974). S/1974/3314, <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>, (Erişim Tarihi: 30.10.2021).
- Dijkzeul, Dennis and Lynch, Caroline (2006). Supporting Local Health Care In A Chronic Crisis, Management And Financing Approaches In The Eastern Democratic Republic Of The Congo, The National Academies Press, Washington 2006.
- Haer, Roos (2015). Armed Group Structure and Violence in Civil Wars The organizational dynamics of civilian killing, Routledge, New York. , s. 127-178
- Human Rights Watch (June, 2002). “The War Within The War: Sexual Violence Against Women and Girls in Eastern Congo”, <https://www.hrw.org/legacy/reports/2002/drc/Congo0602.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- Human Rights Watch (July 7, 2003). "Covered in blood": Ethnically Targeted Violence In Northeastern DR Congo”, 15(11A), <https://www.hrw.org/report/2003/07/07/covered-blood/ethnically-targeted-violence-northern-drc>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- Human Rights Watch (2009). “World Report 2009”, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2009_web_1.pdf, (Erişim tarihi: 27.10.2021).
- Human Rights Watch (2010). World Report :“The worst places in the world for women: Congo”, <https://www.theguardian.com/world/2011/jun/14/worst-places-in-the-world-for-women-congo>, (Erişim tarihi: 25.10.2021).
- Human Rights Watch (2012). “Democratic Republic Of The Congo 2012 Human Rights Report”, <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/democratic-republic-congo>, (Erişim tarihi: 25.10.2021).
- Human Rights Watch (2015). “World Report 2015”, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2015_web.pdf, (Erişim tarihi: 28.10.2021).
- International Committee Of The Red Cross (July 29, 1899), Treaties, States Parties and Commentaries, “Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- International Court Of Justice (December 19, 2005). “Case Concerning Armed Activities In The Territory Of The Congo”. <https://casebook.icrc.org/case-study/icj-democratic-republic-congouganda-armed-activities-territory-congo> (Erişim Tarihi: 30.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (23.06.2004) “The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court opens its first investigation- Democratic Republic of Congo <https://www.icc-cpi.int/pages/item.aspx?name=the+office+of+the+prosecutor+of+the+international+criminal+court+opens+its+first+investigation> (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (May 24, 2008). “Arrest Jean-Pierre Bemba – massive sexual crimes in Central African Republic will not go unpunished”, https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=icc+arrest+jean_pierre+bemba+%E2%80%93+mas+sive+sexual+crimes+in+central+african+republic (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (March 24, 2017). “The Prosecutor v. Germain Katanga”, <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga> (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (July 13, 2012). “Situation in the Democratic Republic of the Congo The Prosecutor v. Sylvestre Mudacumura” ICC-01/04-01/12,

- https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07502.PDF (Erişim Tarihi :31.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (January 4, 2017). “Trial Chamber VI rejects challenge to jurisdiction over two war crimes counts, Ntaganda case”, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=PR1267> , (Erişim Tarihi: 08.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (July 8, 2019). “Situation In The Democratic Republic Of The Congo In The Case Of The Prosecutor V. Bosco Ntaganda”, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03568.PDF (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- International Criminal Court [ICC] (December 14, 2012). “Situation In The Democratic Republic Of The Congo In The Case Of The Prosecutor V. Thomas Lubanga Dyilo” https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_10197.PDF (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- International Crisis Group (December 17, 2014). “Congo: Ending the Status Quo, Policy Briefing”, Africa Briefing No:107, Nairobi /Brussels.
- International Crisis Group (October 13, 2016). “Boulevard of Broken Dreams: The “Street” and Politics in DR Congo”, Africa Briefing No: 123, Nairobi/Brussels.
- İnat, Kemal ve Telci, İsmail Numan (2010). “Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) Orta Afrika İç Savaşı”, Dünya Çatışma Bölgeleri, (Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), 2. Cilt, Nobel Yayınları: Ankara, ss.121-148.
- Jacques, Melanie (2012). Armed Conflict and Displacement The Protection of Refugees and Displaced Persons under International Humanitarian Law, Cambridge University Press.
- Kalshoven, Frits, Zegveld, Liesbeth (2001). Constraints on the Waging of War, 4th edition, Cambridge University Press: New York.
- Kapani, Münci (2011). İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, 4. Basım, Bilgi Yayınevi:İstanbul.
- Kritsiotis, Dino (2007). “Topographies of Force”, International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines, ed: Michael N. Schmitt, Jelena Pejic, Leiden. ss. 30-79.
- Oijen, Frederique van and Dorsey, Jessica (2016). “Year in Review 2014”,Yearbook of International Humanitarian Law 2014, (Ed: Terry D. Gill), Vol: 17, ss. 215-276.
- Özsoy, Şule (1997-1998). “İnsancıl Hukukun Gelişimi”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 19-20. ss: 111-125.
- Perna, Laura (2006). The Formation of the Treaty Law of Non-International Armed Conflicts, Martinus Nijhoff Publishers: Leiden.
- Reisman W. Michael, Armstrong, Andrea (2007). “Claims to Pre-emptive Uses of Force: Some Trends and Projections and Their Implications for World Order”, International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines, (ed: Michael N. Schmitt, Jelena Pejic), Martinus Nijhoff Publishers: Leiden. ss. 79-112.
- Riley, Robin L. (2008). “Women and War: Militarism, Bodies, and the Practice of Gender”, Sociology Compass, 2/4, ss: 1192-1208.
- Smith, Dan (July 2000). “Kriz Bölgelerinde Savaş Çıkma Eğilimleri”, çev: Kolektif, The Berghof Handbook for Conflict Transformation.
- Tull, Denis M. (2009). Peacekeeping in the Democratic Republic of Congo: Waging Peace and Fighting War, International Peacekeeping, 16:2, 215-230.
- United Nations Security Council [UNSC], (August 6, 1997). Letter dated 1 August 1997 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, S/1997/617, <https://undocs.org/S/1997/617> (Erişim Tarihi: 31.10.2021).

- UN Office of the High Commissioner for Human Rights [OHCHR] (17 September 1999). “Report on the situation of human rights in the Democratic Republic of the Congo”, A/54/361, <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/report-special-rapporteur-situation-human-rights-democratic> (Erişim Tarihi: 29.10.2021)
- United Nations Security Council [UNSC] (November 30, 1999). “Adopted by the Security Council at its 4076th meeting”, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1279\(1999\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1279(1999)), S/RES/1279, (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- United Nations Security Council (October 16, 2002). “Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the DRC,” S/2002/1146.
- United Nations Security Council [UNSC] (October 1, 2004). “Adopted by the Security Council at its 5048th meeting”, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1565\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1565(2004)), S/RES/1565, (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- United Nations Security Council [UNSC] (May 28, 2010). “Adopted by the Security Council at its 6324th meeting” S/RES/1925, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1925\(2010\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1925(2010)), (Erişim Tarihi: 31.10.2021).
- Uzun, Elif (2012). “Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tarihçesi Yapısı ve Mevcut Davalar”, Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, (Ed: Murat Saraçlı), Bigbang Yayınları: Ankara, ss: 41-72.
- Wyness, Michael (2016). Childhood, Human Rights and Adversity: The Case of Children and Military Conflict Michael Wyness, Children & Society, Vol: 30, ss. 345-355.